

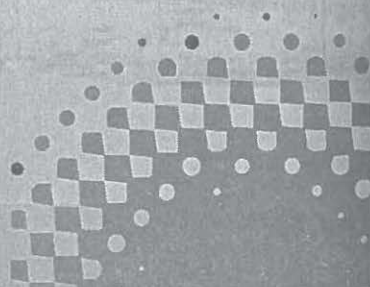
HISTORIJSKA GRAĐA

David M. Berman

HEROJI TREĆE GIMNAZIJE

RATNA ŠKOLA U SARAJEVU 1992-1995.

UDK 930.25 (497.6) "1878/1918"
322 (497.6) "1878/1918"

Historijska građa

PISMO MOSTARSKOGA BISKUPA FRA ALOJZIJA MIŠIĆA UPUĆENO ZEMALJSKOM POGLAVARU OSKARU POTIOREKU 1913. GODINE

Husnija Kamberović
Institut za istoriju, Sarajevo,

Abstract: This paper draws attention to the letter sent by the Bishop of Mostar Alojzije Mišić to the Governor of Bosnia Oskar Potiorek by the beginning of 1913. The letter, if viewed in the context of a wider ecclesiastical policy in Bosnia and Herzegovina in the period of Austro-Hungarian rule, sheds considerable light on the attitudes between some ecclesiastical circles towards the state institutions and vice versa.

Key words: Archives, Bosnia and Herzegovina, the church policy, Catholicism, Alojzije Mišić, Oskar Potiorek

Abstrakt: U ovom radu se skreće pažnja na pismo mostarskoga biskupa fra Alojzija Mišića upućeno zemaljskom poglavaru Oskaru Potioreku početkom 1913. godine, koje, ako se promatra u kontekstu šire crkvene politike u Bosni i Hercegovini u vrijeme austro-ugarske uprave, u značajnoj mjeri osvjetljava odnose pojedinih crkvenih krugova prema institucijama Vlasti, ali i institucija vlasti prema različitim vjerskim grupacijama.

Ključne riječi: Arhivska građa, Bosna i Hercegovina, crkvena politika, katolicizam, fra Alojzije Mišić, Oskar Potiorek

Pismo mostarskoga biskupa fra Alojzija Mišića¹ upućeno 9. januara 1913. zemaljskom poglavaru Oskaru Potioreku baca znatno više svjetla na način vođenja vjerske politike u Bosni i Hercegovini u vrijeme austrougarske vladavine nego što se to na prvi pogled može činiti. Iz njega se vidi koliko se biskup Mišić zalagao za svoju biskupiju, koja je bila jako siromašna, i koliko je inzistirao na katoličanstvu kao "državotvornom elementu" u Habsburškoj Monarhiji. On je isticao potrebu veće državne potpore katoličanstvu u Bosni i Hercegovini, i to u gradnji crkava, dodjeli stipendija za školovanje katoličke djece i na druge načine. "Katolicizam država netreba da na štetu drugih confessija pomaže, ali katolicizam ukoliko je Staatserhaltendes element mora se pomagati. Ko je meni dobar i ja njemu." Ovim isticanjem katolicizma kao državotvorne konfesije i katolika kao "najodanijeg elementa" u Bosni i Hercegovini, na koji se Vlada treba osloniti, biskup Mišić u biti samo ponavlja ono što je većina katoličkih crkvenih djelatnika u to doba stalno isticala.

U ovom pismu² Mišić upozorava i na načine širenja srpske propagande, odnos prema muslimanima, donosi zanimljive podatke o utjecaju koju Srbi imaju na muslimane u Hercegovini, osobito davanjem stipendija i drugih vrsta finansijskih potpora muslimanskim đacima za školovanje.

Nadalje, u ovom pismu biskup Mišić skreće pozornost na način na koji Srbi otkupljuju posjede muslimanskih begova, navodeći primjer srpskog trgovca Jelačića iz Mostara, koji je od muslimanskih begova i uz državnu finansijsku potporu, kupio kmetška selišta koja su obrađivali kmetovi katolici, a potom je za znatno veće iznose to namjeravao prodati tim istim kmetovima. Slično je u jednom pismu od 8. januara 1912, pisao i Ljudevit Dostal, profesor Vrhbosanske bogoslovije u Sarajevu i suradnik nadbiskupa Stadlera, upozoravajući na slične procese u Bosanskoj Posavini. Međutim, dok iz Dostalova pisma zrcale kolonizacioni planovi Stadlerova kruga, koji je na taj način nastojao stvoriti katoličku demografsku većinu u Bosni i Hercegovini, biskup Mišić u ovom pismu ne predlaže doseljavanje katoličkog stanovništva izvan Bosne i Hercegovine nego inzistira na većoj državnoj potpori domaćim katoličkim kmetovima da otkupljuju posjede muslimanskih begova i na taj način stva-

¹ Fra Alojzije Mišić je rođen u Bosanskoj Gradiški 1859. godine, a dužnost mostarskoga biskupa obavljao je od 1912. do 1942. godine. Opširnije o njegovu životu vidi: Šalić, Jure, Biskup fra Alojzije Mišić (1859.-1942.). *Bosna franciscana : časopis Franjevačke teologije Sarajevo* / [glavni i odgovorni urednik Luka Markešić]. - 5 (1997), 7 ; str. 199-210.

² Pismo se nalazi u: Kriegsarchiv Wien, Nachlass Potiorek, k. 6, br. 2.

raju veće i stabilnije ekonomske pozicije tog "državotvornog elementa" i najvjernijeg saveznika austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini.³

Pismo upućuje i na intenzivne kontakte koji su postojali između crkvenih dostojanstvenika i najviši organa austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini.

Pismo nije bilo nepoznato, ali ga na ovom mjestu publiciramo u cijelosti uvjereni da će doprinijeti boljem razumijevanju općih političkih uvjeta koji su u to doba vladali u Bosni i Hercegovini, posebno crkvenih prilika i crkvene politike u predvečerje Prvoga svjetskog rata.

Preuzvišeni gospodine!

Vaša preuzvišenost ima vrlo težak položaj, pun odgovornosti. Ali za monarkiju vrlo važan.

Preuzvišeni! Mene kano Vašega štovatelja i prijatelja vrlo veseli da baš Vi u sadašnja teška vremena po našu monarkiju imate vojnu i građansku upravu u svojim snažnim rukama.

Preuzvišeni! Vi ste vojnik. Kano takav neznate i nećete drugo nego što Njeg. Velič. Car Gospodar hoće, to je za Vas sveto.

Isto ovako, povjerenjem Njeg. Velič. Cara Gospodara, Vi ste poglavar u zemlji, za Carem u Herceg-Bosni najveći. Vašu vlast i položaj onako udešavate, kako to najplemenitijima intencijama Njeg. Velič. Uzvišena monarha odgovara.

Bogu hvala, uspjeh Vaše uprave, činjenice to potvrđuju, bjelodano kažu, Vi znadete želje u čine pretvoriti. Uprava Vaša puna je realnih uspjeha.

Preuzvišeni! Rekao sam, vremena su burna i po našu domovinu Austro-Ugarsku vrlo teška. Svi pravi sinovi Austro-Ugarske domovine, vjerni podanici Njeg. Velič. Cara gospodara Franje Josipa I, u ova teška vremena moraju jednu falangu činiti, raditi, djelovati, da dušmanima našu snagu u jednodušnosti, odanosti, radu, za monarhiju Habsburga pokažemo, a s druge strane opeto sve učinimo, što bi ojačalo našu falangu, i monarkiju

---

³ Zoran Grijak, Doprinos Ljudevita Dostala razvoju hrvatsko-slovenske suradnje u Bosni i Hercegovini u austrougarskom razdoblju. *Annales. Anali za istrske in mediteranske študije. Series Historia et Sociologia*, 12, Koper 2002, 1, str. 56.

položaj prama vani i elementima destruktivne naravi nesavladiv (unbesie-gbar-grundfest) učinili.

Ako ina koga u Herceg-Bosni tko dobro pozna Vas i plemenite intencije Vaše preuzvišenosti, ja sam sigurno taj, kano iskreni i otvoreni štovatelj i prijatelj Vaš.

Vi ste sada i spreman kano vojnik-patriota sve učiniti, što je Dinastiji, monarkiji, Austro-Ugarskoj našoj domovini najbolje i najkorisnije.

Preuzvišeni! Božija providnost odabra Vas i zove na djela velike patriotske koristi. Treba Vas Car gospodar, narod, država! Naša draga zemlja Herceg-Bosna, kojom Vi ravnate, zasebno treba Vas, treba Vašu pomoć, posebno katolicisam treba jake pomoći.

Preuzvišeni! Pred Vama ja nigda nejmam tajna. Vaša preuzvišenost i moja malenkost uvijek otvoreno iskreno govorimo.

Ja sam Vašoj preuzvišenosti uvijek iskreno otvorio se, kazao i saopćio moj plan rada za Bosnu opće, a posebno za Hercegovinu.

U mene su dva ideala, Bog na nebu, Car Gospodar na zemlji. Moj rad ide onamo, za Boga i Cara, sve drugo treba ovijem dvama idealima da služi.

Katolicima u Herceg-Bosni kano Confessiji nejma spasa i budućnosti bez slavne Dinastije Habsburga. Isto u narodnom pogledu, katolicima kano Hrvatima, bez Dinastije Habsburga nejma budućnosti.

Monarkija i Dinastija Habsburga isto ovako nejma pouzdana, sigurna, trajno odana elementa u Herceg-Bosni kano što su katolici.

Habsburgtum und Katholikantum im Herceg-Bosna sind einer und dasselbe. Državna vlast iz državnih, političkih razloga, mora katolicisam u Herceg-Bosni pomagati, i to ne kano konfesiju, nego elemenat vjeran, odan, pouzdan trajno monarkiji i dinastiji siguran.

Dok Vaša preuzvišenost nije došla za poglavara u Herceg-Bosni, puno i puno je na žalost državna vlast u ovom griješila.

Na štetu patriotske misli, interesa monarkije, katolici u Bosni i Hercegovini puno su zanemareni. Svima je puno više više dobra učinjeno nego katolicima.

Posebno katoliči Hercegovine zanemareni su: opće briga za katolike u Hercegovini nije vodila. Evo samo jedan primjer:

U Ljubuškom kotaru, osim malo muslimana, sve su sami katolici. Katol. župa Vitina, Veljaci, Klobuk seljaci ljubuška polja zemlju obradjuju. Kmetovske zemlje tih seljaka ogromnim dijelom spadale su nasljednicima Ali-paše Stočevića i bega Kapetanović. Spahijama tih zemalja plaćali i da-

vali su katolici $\frac{1}{4}$. Gospodari (spahije) nekada bi katol. silili da plaćaju $\frac{1}{3}$ istima i to samo negda, pa moraš, katolici plaćali su i $\frac{1}{3}$ drage volje i uobičajeno tretinu nigda platili nijesu. Ali nešto gore.

U godini 1880. Stočevića Ali-paše nasljednici počnu prodavati zemlju kmeta katol. Veljaci, Vitina. Mostarski trgovac Jelačić Srbin, čuje za ovu prodaju kmeta i tajno kupi od Stočevića nasljednika tu zemlju. Katolici Vitina, Veljaci, ustanu, protestiraju da ih kupi Jelačić Srbin. Katolici sami hoće da kupe se i svoji budu. Dati će onoliko koliko je dao Jelača. Jest! Ali neda Jelača. Zametne se parnica kod kotara, politička oblast. Stvar dojde iza duga i mlogoga ganjanja ministarstvu u Beč na riješenje i ministarstvo riješi herendum u prilog Jelačića aus politischen und Staatsrücken ... a sjeromašne stotine i stotine katolika uništi, ozlovolji. Ne samo ovo, još gore. Jelačić Srbin od katolika Vitina i Veljaci neće da prima $\frac{1}{4}$ hoće i traži da mu hak daju u iznosu $\frac{1}{3}$.

Danas Jelačić dunum zemlje u Ljubuškom kotaru katolicima kmetima prodaje po 400 kruna. Živa je ovo istina. Seljaci idu u Ameriku, zasluže novac i kupuju. Nekada Jelačić kupio dunum po 15 kruna, a danas eto prodaje po 400 Kruna.

Na štetu katolika i monarkije obogatio se Jelačić. Ovo je samo jedan primjer, a hiljada ih ima drugih. Mi svi danas vidimo da tako dalje ne može i ne smije ići. Katolicisam država netreba da na štetu drugih confessija pomaže, ali katolicisam ukoliko je Staatserhaltendes element mora mora se pomagati. Ko je meni dobar i ja njemu.

Preuzvišeni! Ovako je bilo dok Vi nijeste na čelo zemlje kano poglavar došao.

Vašom patronacijom ja sam u Hercegovinu došao. Vi ste meni obećao pomoć u radu nas dvojice za uzvišenu ideju Dinastije i Monarkije.

Preuzvišeni! Uvijek do sada bio ste mi na ruku. Hvala! Bog platio! Ja sam Vama svoj program razvio, isto g. ministru excel. Bilinskom, rekao ovako ćemo, pomozimo katolike kano staatserhaltendes element, ali tako da drugi nevide i opet nikome štete nečinimo.

Excel. minist. g. Bilinski obećao mi je, program zahtjevao, i ja sam mu program učinio, Vama prepis istoga učinio, jer ja hoću da Vaša preuzvišenost sve zna što ja radim i hoću. Pred Vama preuzvišeni ja nemam tajna.

Preuzvišeni! Čujem Vi idete u Beč i to skoro. Molim lijepo u Beču kod Njeg. Veličanstva Cara-Gospodara, isto kod g. ministra Bilinskog, g. Berchtolda, Kroatina preporučite mi katolike Bosne, ali posebno moje sjeromašne Hercegovce.

Hercegovci katol. sjeromašni su ali vjerni Caru gospodaru i Monarkiji. Nejmaju crkava, župnih stanova, a laikat posebno seljaci nejma sredstava za školovanje djece.

Moramo svom silom pogledom na interese Dinastije i monarkije sve učiniti da katolicima pomognemo, a to će biti kako rekoh u crkvenom pogledu gradnjom crkava, u kulturnom pomažuć pomladak svjetske inteligencije. Eine starke Kathol. Kaiseris treu zahlreiche Weltintelligem, das braucht mann in Bosnia und Herzegovina.

Naš ministar vanjskih poslova g. Berchtold daje i troši silne novce za ove i one zemlje; g. ministar rata troši za festunge od kamena i cementa, a zar nebi dobro bilo kod kuće u Herceg-Bosni, u srcima, u duši katolika, moralisch und festigend wirken, festgreifen, Kräftig unterstützen, da svaki katolik Herceg-Bosne bude kano jedna tvrđava (burgfest).

Confessionalnim pučkim školama, konviktima, stipendijama, veliku propagandu Srbi čine. Inteligenciju enormiter pomložavaju; dapače i katolicima nude stipendija, slobodno mjesto u konviktima, samo ako se Srbima priznaju.

Die Serben grosse sume opfern, von grösten anstrengungen nicht erschrecken oder sehen, nur um Ziele zu komen. Unter den jungen maken sie die starke propaganda. Überhaupt fangen sie jugend Geldwie spreid oder Stroh hinwerfen.

Primjer: Oko Žitomišljica ima nekoliko familija. Na štaciji Žitomisljic isto ima katolika željezničara. Žitomišljic nejma druge škole osim confessionalne srbske. Katolička djeca željezničara i seljaka poadjala su confession. srbsku školu Žitomisljica. Da katolička djeca u školi budu vesela, da i drugu djecu katolika namame i privuku u srbsku školu, svako katol. dijete dobiva mjesečno podpore 5, 8, 10, (...) Kruna.

Katoličke djece ima tu u školi okolo 15-20. to onda čini mjesečno puno. Ovo je katolički župnik Gradnića prijavio. Srbi hoće novcima po školam sjeromašnu djecu sebi da privlače. Zuerst eine allgemeine ideale allserbische nationale idee vereinigung, begeisterung für serbentum dann (...) Ovako Srbi u Mostaru sa muslimanima rade, i zaista u gimnaziji velik broj djaka muslimana srb. misli, osjeća, a nastoje i katolike novcima, stipendijama zavest.

Ovakvim makinacijama mora se na kraj stati. Eine kräftige gegenarbeit muss ihnen genenüberstehen.

Po mom sudu, Preuzvišeni! Druge nejma, već ili Njeg. Veličanstvo, ili gosp. Excel. ministar Bilinski, ili ministar vanjskih posala ili ratno mini-

starstvo(...) mora stalno (podvučeno u originalu, op. H.K.) katolike sa novcem pomagat, u stipendijama, podporam, crkvama, Entweder oder, druge nejma.

Ja sam vam rekao preuzvišeni, ja imam u Mostaru kuću za konvikt katol. gimnazialaca, trebam novaca za uzdržavanje.

Franjevci na Širokom brijegu za seljake imaju konvikt gdje se od nepokvarenih seljaka eine Kaiser treue monarkisch begeisterte junge weltintelligent producira.

Poradite preuzvišeni! Da otvorim konvikt za katol. mladost u Mostaru i dobijem podpore, stipendija, za seljake na Širokom Brijegu!

Ja otegoh preuzvišeni! Oprostite da sam dugačak. Ali htjeo sam od srca reći sve ono što mi je na duši i srcu, jer sam se zakleo, da ću mome g. Bogu, mome Caru-Gospodaru vjeran biti, vjerno raditi i sve učiniti da narod raste i napreduje u strahu Boga a vjernosti Njegov. Velič. Franji Josipu I.

Preuzvišeni. Što možete dobru stvar pomozite.

Želi Vašoj preuzvišenosti svako dobro, štuje i od srca najljepše želje šalje.

Mostar 9. januara 1913.

Najodaniji
Fr. Alojzije Mišić
Biskup

THE BISHOP OF MOSTAR ALOJZIJE MIŠIĆ'S LETTER TO THE COUNTRY'S GOVERNOR OSKAR POTIOREK IN 1913

Husnija Kamberović

Summary

The letter sent on 9th January 1913 by the Bishop of Mostar Alojzije Mišić to the country's Governor Oskar Potiorek contains information that show the way some Catholic Church dignitaries tried to influence the Government in order to improve

the status of their religious group in Bosnia and Herzegovina, warning it, in the same time, of the growing Serb propaganda. The letter offers some interesting data about the influence the Serbs were exerting on the Muslims in Herzegovina, particularly by granting scholarships and other forms of financial support to Muslim students. In his letter Bishop Mišić insists upon greater governmental support to the local catholic surfs so that they could purchase the land and estates from Muslims aristocracy (beys), thus gaining stronger and more stable economic position for themselves as the "state-building" element and the most loyal ally of Austro-Hungarian rule in Bosnia and Herzegovina. ■